

प्रदेश लोक सेवा आयोग

गण्डकी प्रदेश

नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू. एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स र एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, नायव प्राविधिक सहायक चौथो तह (प्रदेश/स्थानीय तह) का पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा: यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्नानुसार चरणमा परीक्षालिइने छः

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क: १००

द्वितीय चरण: अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क: २०

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा योजना (Examination Scheme)

विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या ह अङ्कभार	समय
सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice)	५०प्रश्न × २ अङ्क = १००	४५ मिनेट

द्वितीय चरण

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	२०	मौखिक

द्रष्टव्य:-

- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ ।
- लिखित परीक्षामा यथासम्भव निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

पाठ्यक्रमका एकाइ	1	2	3	4	5	6	7
प्रश्न संख्या	8	7	7	7	7	7	7

- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ। तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।
- यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जेसुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियमतथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधनभई हटाईएका वा थप गरी संशोधनभई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।
- प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ।
- पाठ्यक्रम लागू मिति:-

पत्र/ विषय: सेवा सम्बन्धी

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ निजामती सेवा ऐन, २०४९, तथा निजामती सेवा नियमावली, २०५० मा कर्मचारीको आचरण, विदा र सजाय सम्बन्धी व्यवस्था
- १.३ राष्ट्रिय कृषि नीति, २०६१
- १.४ चालू योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति
- १.५ कृषि विकास रणनीति २०१५—२०३५ र यसका प्रमुख विशेषताहरू
- १.६ बीउ बिजनको दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच सन् २०१३ — २०२५
- १.७ बीउ बिजन ऐन, २०४५ (पहिलो संशोधन २०६४) र बीउ बिजन नियमावली, २०६९
- १.८ विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६४
- १.९ जीवनाशक विषादी व्यवस्थापन ऐन, २०७६
- १.१० संघियतामा कृषि विकासको लागि विद्यमान सांगठनिक संरचना
- १.११ कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत प्रसारसेवा कार्यक्रम
- १.१२ कृषि उत्पादन सामग्रीहरू (बीउ बिजन, मल, सिँचाइ, कृषि औजार, रासायनिक र जैविक विषादि, सुक्ष्म खाद्य तत्व तथा हर्मोन) को व्यवस्था र प्रयोग
- १.१३ उत्पादित कृषि वस्तुहरूको बजार व्यवस्था, उत्पादन लागत र विक्रि मूल्य निर्धारण
- १.१४ कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाहरूको भूमिका
- १.१५ नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान र प्रमुख समस्याहरू
- १.१६ कृषि वस्तुहरूको उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) हुने क्षति र क्षति कम गर्ने उपायहरू
- १.१७ प्राङ्गारिक कृषि उत्पादन तथा दिगो विकासका सिद्धान्तहरू
- १.१८ कृषि तथ्याङ्क, अनुगमन एवं मूल्यांकनको महत्व
- १.१९ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमा तथा कृषि ऋण सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२० कृषि आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र औद्योगीकरण वारे सामान्य जानकारी
- १.२१ प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, पहिरो, असिना, तुषारो, खडेरी), जलवायु परिवर्तन (तापक्रम र वर्षा) को असर तथा अनुकूलन र न्यूनीकरणका उपायहरू
- १.२२ जलवायु परिवर्तन, कृषि क्षेत्रमा यसका असरहरू
- १.२३ संघीयतामा कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा तीन तहको सरकारको भूमिका

२. बागवानी

- २.१ बागवानी (हर्टिकल्चर) को परिभाषा र यसका शाखाहरू
- २.२ नेपालमा बागवानी विकासको आवश्यकता सम्भावना, समस्या र चुनौतीहरू
- २.३ फलफूल र तरकारी बालीहरूको वर्गीकरण
- २.४ नेपालको जलवायु क्षेत्र (Climatic zones) र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.५ करेसावारी (Kitchen garden), घरबगैँचा (Home garden) को महत्व, स्थापना र आवश्यकता
- २.६ बगैँचा स्थापना: जग्गाको तयारी, बगैँचाको रेखाङ्कन, खाडल खन्ने, बोट लगाउने दूरी र तरीका, बार बन्देज तथा वायु अवरोधक प्रणाली
- २.७ तरकारी बालीको उत्पादन प्रविधि
 - २.७.१ आलु (Potato)
 - २.७.२ काउली समूह (Cole crops)
 - २.७.३ फल समूह (Fruit vegetables)

- २.७.४ जरे बाली समूह (Root crops)
- २.७.५ गानो बाली समूह (Bulb crops and corms)
- २.७.६ लहरेबाली समूह (Cucurbits)
- २.७.७ सागपात समूह (Leafy vegetables)
- २.७.८ कोशे बाली समूह (Legumes and Pulses)
- २.८ फलफूल बोटको प्रसारण
 - २.८.१ बीउबाट प्रसारण (Sexual propagation)
 - २.८.२ वानस्पतिक प्रसारण (Vegetative propagation): कटिङ्ग, लेयरिङ्ग, ग्राफिटिङ्ग, बडिङ्ग
- २.९ फलफूल, औद्योगिक बाली तथा तरकारीको नर्सरी स्थापना र व्यवस्थापन
- २.१० बगैँचाको प्रबन्ध: माटोको प्रबन्ध, प्राङ्गारिक तथा रासायनिक मलको प्रयोग विधिहरू, मात्रा, सिंचाइ र निकास, अन्तरबाली, मल्लिङ्ग (छापो), बोर्डो मिश्रण, पेष्ट र पेन्टको प्रयोग विधि
- २.११ फलफूल बोटको तालीम र काँटछाँट (Training and pruning) को महत्व र तरीकाहरू
- २.१२ फलफूल खेती प्रविधि: नेपालको हावापानी र क्षेत्रानुसार गण्डकी प्रदेशका विभिन्न क्षेत्रमा गरिने प्रमुख फलफूल बालीहरूको खेती प्रविधि (जस्तै: आँप, सुन्तला जात (Citrus), स्याउ, ओखर, केरा आदि)
- २.१३ तरकारी खेती बाली पात्रो (Crop Calendar)
- २.१४ बेमौसमी तरकारी उत्पादन प्रविधि
- २.१५ तरकारी बीउ उत्पादन प्रविधि: काउली, मूला, गोलभेंडा, केराउ, फर्सी विउ आलु उत्पादन प्रविधि
- २.१६ बागवानीजन्य बालीहरूको उत्पादनोपरान्त क्षति व्यवस्थापन
- २.१७ फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीका प्रमुख सिफारिस तथा उन्मोचित जातहरू
- २.१८ नेपालमा चिया, कफि, अलैचि अदुवा र बेसार खेती प्रविधि
- २.१९ नेपालमा बागवानीजन्य उत्पादित वस्तुहरूका मूल्य श्रृङ्खला व्यवस्थापन
- २.२० गण्डकी प्रदेशमा लगाइने फलफूल तथा तरकारीमा लाग्ने मुख्य रोग तथा कीराहरू
- २.२१ तरकारी बालीमा वर्णशंकर जातहरूको प्रयोग
- २.२२ उच्च घनत्व प्रविधिमा आधारित स्याउ खेती प्रविधि (High Density Planting)
- २.२३ तरकारी र फलफूलमा मूल्य श्रृङ्खला व्यवस्थापन
- २.२४ स्थानीय स्तरमा कफी प्रशोधन प्रविधि
- २.२५ पुष्प तथा आलङ्कारिक विरुवा र खेती प्रविधि

३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार—परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त, महत्व र विशेषताहरू
- ३.२ कृषि प्रसार सेवामा बयस्क शिक्षण र सिकाई प्रक्रिया (Adult Teaching and learning)
- ३.३ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.५ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषि प्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- ३.६ कृषि प्रसारमा उत्प्रेरणा (Motivation) को भूमिका र महत्व
- ३.७ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.८ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- ३.९ कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- ३.१० Innovation, Diffusion and adopter's categories.

- ३.११ कृषि क्षेत्रमा लैङ्गिक अवधारणा
- ३.१२ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोबाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१३ कृषि तालिम र यसको महत्व तथा कृषक तालिममा आवश्यकता पहिचान
- ३.१४ प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू
- ३.१५ ग्रामिण क्षेत्रमा पोषण सुधारमा कृषि प्राविधिकको भूमिका

४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र नेपालमा बाली विकासको महत्व
- ४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन, तेलहन तथा औद्योगिक बालीहरूको वैज्ञानिक वर्गीकरण र नामाकरण
- ४.३ बाली उत्पादनमा मलखादको प्रयोग र एकिकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन, माटोको प्रकार र सिंचाई
- ४.४ बालीनालीका मुख्य झारपातहरू, झारपातको व्यवस्थापन, झारपातनाशक विषादीको प्रयोग र व्यवस्थापन
- ४.५ बालीनाली तथा बिजनका मुख्य रोग किराहरूको र तिनको व्यवस्थापन
- ४.६ नेपालको विभिन्न आवहवाका लागि विगत पाँच वर्षमा सिफारीस गरिएका धान, मकै, गहुँ, उखु, मुसुरो, र तोरी बालीका जात र तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारीस क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.७ बीउको परिभाषा, प्रमाणीकरण र यथार्थ संकेतपत्र पद्धतीअनुसार बीउको पुस्ताहरूको नाम एवम् पुस्ता जनाउने ट्यागको रङ्ग
- ४.८ गुणस्तरीय बीउ उत्पादन, परिक्षण र उत्पादनोपरान्त गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनुपर्ने विधिहरू
- ४.९ धान, मकै, गहुँ, उखु, मुसुरो, र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि
- ४.१० गण्डकी प्रदेशका विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र तिनको महत्व, उदहारण र संकेत चिन्ह
- ४.११ बाली सघनता तथा बाली प्रणाली
- ४.१२ सामुदायिक बीउ बैंकको आवश्यकता र महत्त्व
- ४.१३ रैथाने बालीको महत्व र गण्डकी प्रदेशमा खेती भैरहेका प्रमुख रैथाने बाली तथा जातीहरू

५. बाली संरक्षण

- ५.१ नेपालका प्रमुख खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (Integrated pest management) परिचय, सिद्धान्त र महत्व, कृषक पाठशाला तरीका र भूमिका
- ५.३ कृषि विकासमा उत्पादनोपरान्तको रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- ५.४ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.५ रोग, किरा एवं झारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मिन्नजीव) जानकारी र उपयोगिता
- ५.६ मौरी पालन, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेतीको उन्नत प्रविधि
- ५.७ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये, गोत्रे, सिताके र मृगे च्याउ खेती प्रविधि
- ५.८ रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant quarantine को भूमिका
- ५.९ नेपालमा पञ्जिकृत र प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग, प्रतिकक्षा अवधि र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण
- ५.१० जैविक, वानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली संरक्षण
- ५.११ स्थानीय स्तरमा (कृषकस्तर/परम्परागत) बाली संरक्षण प्रविधि
- ५.१२ विषादीका प्रकार र विषादी मात्रा र तयार गर्ने तरीका (Pesticide Calculation)
- ५.१३ बोर्डो मिश्रण, पेष्ट र पेन्ट तयार गर्ने तरिका र प्रयो विधी
- ५.१४ बाली उपचार शिवीर तथा यसको महत्त्व

६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.२ योजना तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकन
- ६.३ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.४ कृषि विकासमा कृषि बजार सूचना प्रणाली तथा बजारको महत्व
- ६.५ फार्मगेट, थोक तथा खुद्रा मुल्यको अवधारणा
- ६.६ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.७ खाद्य तथा पोषणसुरक्षाको अवधारणा
- ६.८ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरुको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.९ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा श्रोतहरु एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु
- ६.१० ऋप कटिङ्ग र यसको महत्व
- ६.११ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरु
- ६.१२ नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरुको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- ६.१३ व्यावसायिक कृषि योजना तथा कृषिवस्तुमा मूल्य श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व
- ६.१४ न्युनतम समर्थन मूल्य
- ६.१५ कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धनमा कृषि विमा र कृषि ऋणको महत्व

७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- ७.२ माटोका गुणहरु
 - ७.२.१ भौतिक गुण — माटोको बनोट, बुनोट, घनत्व, रंग, माटोका पानी धारण गर्ने क्षमता
 - ७.२.२ रसायनिक गुण — माटोको प्रतिक्रिया (पि.एच.)
 - ७.२.३ जैविक गुण — राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर र ब्ल्यू ग्रीन अल्गी, प्रांगारिक पदार्थ र यसको महत्व, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
 - ७.२.४ माटो अम्लीय र क्षारीय हुनुको कारण तथा सुधार किन र कसरी
- ७.३ बिरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरुको काम र यिनको कमी हुंदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरु
 - ७.३.१ मुख्यतत्वहरु — नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
 - ७.३.२ सहायक तत्वहरु — क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - ७.३.३ सूक्ष्मतत्वहरु — फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिवडेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ मल र मलखाद र माटो सुधारक
 - ७.४.१ प्रांगारिक मलहरु (कम्पोष्ट मल, गोठमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल)
 - ७.४.२ रसायनिक मलहरु (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
 - ७.४.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
 - ७.४.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरु
 - ७.४.५ कृषि चून, जिप्सम, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरु
- ७.५ माटो जाँच सेवा:
 - ७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी

- ७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
- ७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- ७.५.४ माटो जाँचपछि मल, मलखाद र माटो सुधारकको सिफारिस
- ७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच
- ७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
- ७.८ भू-क्षय (Soil erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन
- ७.९ एकिकृत खाद्य तत्व व्यवस्थापन